

Bones herbes al castell de Guardiola

Begoña Basterretxea

A mossèn Enric Bartrina i Corominas (1934-2023) que, amb els seus estudis sobre el castell (anys 80 del passat segle XX), va donar impuls i assessorament a l'associació Torre de Guaita en els primers anys dels treballs arqueològics per a redescobrir el castell.

Unes pinzellades sobre el castell

Quan visitem l'espai del Castell de Guardiola de Berguedà, actualment ocupat principalment per un munt d'arbres, arbustos, herbes, definitivament un bosc!, de vegades costa d'imaginar-se que les ruïnes que es van redescobrint, amb treballs arqueològics que es duen a terme fa ja més de 15 anys, ens ajuden a percebre la importància que devia haver tingut.

Ocupat des de segles molt prèterits per persones que controlaven, defensaven i vivien en aquest petit territori de l'Alt Berguedà, fou pas obligat, frontera o límit entre els comtats de Cerdanya i Barcelona. Està situat a la confluència dels rius Llobregat i el de Saldes (Esna o Eina), dins de la vall de Brocà, que sempre ha estat cruïlla de camins, important permanentment com a via de circulació que perdura en el temps. La rellevància dels camins, la gran xarxa de comunicacions que ve de lluny, permet pensar sense gaires dubtes que el trànsit de persones, mercaderies, pensaments, creences, coneixements, devia anar donant forma a l'espai. Aquest territori, pel que es va sabent, era força poblat i estructurat orgànicament.

Les pedres i troballes que es van descobrir expliquen un passat molt actiu, ple de vida, d'un

lloc especialment estratègic per la seva situació.

Les primeres notícies que se'n tenen semblen assenyalar que durant els segles IX - X podia haver estat una simple torre de guaita, feta de fusta. Amb el temps va esdevenir una gran fortalesa, un típic castell roquer. A la part sobirana, murallada, hi ha dues torres defensives, una de les quals de bones característiques arquitectòniques com ho demostra, entre altres aspectes, el gran contrafort que l'embolcalla. Aquesta part està coronada per la que devia ser una gran i esplèndida torre de l'homenatge, quadrada i de característiques imponents. Tot i que n'ha perdurat molt poca documentació, les pedres assenyalen les característiques pròpies de les grans fortaleses: l'esmentada torre de l'homenatge, sales, habitacles, algunes muralles amb torres estratègicament situades, des d'on es controlava tot el que esdevenia al seu entorn. Hi ha qui el considera un *castrum*, aplicant la nomenclatura de l'època dels romans.

Per sota de l'espai sobirà, ben protegit per una muralla de construcció essencialment medieval, es troba el recinte jussà, on devia haver viscut la gent planera que donava suport a tot l'engranatge existencial. Contenia habitacles, forn de pa, sens dubte una ferreria, coberts per als animals, horts i cisterna de recollida d'aigua; tot allò que conforma la vida quotidiana d'una població.

Segons apreciacions en els estudis realitzats per Enric Bartrina i esmentats per Manuel Riu en el pròleg del llibre "El castell de Guardiola"¹, a la població establir-

ta entre el monestir (St. Llorenç prop Bagà) i el castell, al fogatge de 1365-1370 s'hi compten tretze focs, el que suposa que podia haver-hi uns 50 habitants. Entre 1279 i 1327 sembla que hi podia haver 9 focs. L'increment, si considerem l'època, és prou significatiu.

Sabem que el lloc de Llenes, vila agrícola directament vinculada al castell², els subministrava

aliments. Des del castell es protegia i vigilava aquesta explotació de conreus i pastures tan important per a la seva supervivència, que devia ser ben escadussera, tot sigui dit.

Món medieval³

Com que es va perdre, extraviar o desaparèixer documentació tant pel que fa al castell com al mones-

Font: Bartrina, E.: El castell de Guardiola (1985)

tir que sempre hi va estar vinculat, ens hem de remetre al llibre “Baronies de Pinós i Mataplana”, editat en tres volums, sobre l’estructura i organització social aplicable de ben segur a tota aquesta part (altra hora important) de la Catalunya Vella. Seria una gran troballa aconseguir arribar a alguns arxius que de ben segur es poden trobar dispersos en diferents llocs i que podrien proporcionar dades més específiques i concretes de tot aquest territori que tractem.

En general, les poblacions medievals es regien per lleis, normes, deures i obligacions envers els senyors feudals, que eren els qui posseïen el poder polític i jurídic, juntament amb l’església que “cuidava” la part espiritual de tothom. L’estructura social hi era ben determinada i explicitada.

El poble senzill / planer estava sotmès a les premisses imposades i vivia com podia dins un entorn advers, convuls, de lluites caïnites pel control territorial i de les persones, i per tant no gens favorable. Entenem doncs que depenien del predomini i proximitat del bosc d’on extreïen part de l’alimentació amb el que hi trobaven: glans, fullatge, fusta, mel salvatge i caça (quan el senyor al que restaven sotmesos els ho permetia). Així que podríem dir que s’havien de buscar la vida per tot allò que els succeís si volien sobreviure a les extremades circumstàncies que els condicionaven.

Hem explicat molt superficialment com podia ser la vida de la gent del poble, amb una alimentació a base de cereals -insuficient-, manca d’higiene, persistent pobresa i misèria que comportava desigualtats socials importants. Era la que més patia malalties, epidèmies que havien de resoldre amb allò que tenien a mà i que en la majoria dels casos provenia del que els facilitava la natura ja que els metges, que n’hi havia, segurament atenien en primer lloc la gent pertanyent a l’aristocràcia feudal: noblesa, senyors, cavallers, ministerials, eclesiàstics, artesans...⁴

Parlem de les diverses malalties de tot tipus que els afectaven especialment: ferides i problemes relacionats amb els embaras-

sos i parts que feien que moltes dones i/o nadons morissin directament per manca d’assistència i desconeixement del que els afectava en aquelles circumstàncies. Hom comptabilitza episodis llargs d’epidèmies que patia la població⁵. No és difícil fer-nos una idea de com podia ser l’estat de salut d’aquest col·lectiu social; el més deprimat en tots els aspectes existencials.

Reconeixem que hi ha una migradesa i dificultats quant a les fonts per identificar més a fons com resolien els seus problemes d’alimentació, salubritat i malalties, encara que possiblement tenien coneixements orals, adquirits a través de l’acumulació d’experiències dels avantpassats, de la bondat d’herbes boscanes, tan abundants en aquest territori, que de forma pràctica ajudaven a pal·liar problemes de salut. Molt probablement al monestir de St. Llorenç prop Bagà havia existit una apotecaria regida per monjos entesos en la matèria. Seria una gran aportació poder trobar algun arxiu, en algun indret, on es pogués aconseguir informació al respecte, per saber quina relació tenia el monestir amb la gent del poble, i si intercanviaven coneixements per solucionar els problemes de salut que es presentaven.

Tot fent camí cap al turó on hi ha el castell, apreciem herbes ben identificades com a medicinals. Clar! en els moments àlgids de vida al castell, amb prou feines n’hi podia haver dins del recinte ja que era completament ocupat per estatges, camins, gent tragnant amunt i avall, etc. Podem dir que les que hi trobem actualment, són testimonis que perviuen de forma escadussera, encara que testimonis al cap i a la fi. En aquells períodes de vida intensa al castell, suposem que a l’entorn proper recollien plantes que eren possibles remeis per ajudar-los a guarir-se.

Tractats simples

“Al principi fou el verd: un caos de cèl·lules vegetals. Després Déu va crear els animals i, per fi, al més insigne d’entre ells: l’home. Les primeres cèl·lules vivents capa-

ces de realitzar la fotosíntesi van aparèixer en el planeta fa més de 3.500 milions d’anys, mentre que del primer *Homo sapiens*, l’anomenat “home modern”, no se’n tenen notícies fins fa 200.000 anys (que en termes evolutius és com dir fa només una estona)”⁶.

Potser és anar molt enrere, encara que tenim un gran deure i respecte vers les cultures i civilitzacions més antigues, assenyalar que des dels principis del temps, a través de profundes i continuades observacions dels processos i ritmes naturals, els humans aprenien les propietats curatives de les plantes, emprant “la prova i l’error” com a mètode. Les primeres poblacions humanes ho feien de manera empírica sobretot tenint en compte el que feien els animals. Està documentat que alguns ocells utilitzaven farigola per netejar els seus nius, els gossos i gats grama per purgar-se...

No ens allargarem en el recorregut de les diferents civilitzacions mentre anaven avançant, però sí que constatarem que molts dels grans coneixements que es tenen actualment provenen de lluny, molt lluny, en el temps, i que es van anar incorporant i transmetent, oralment i a través de l’escriptura de jeroglífics egipcis, alfabet grec, llatí, àrab, etc. que anem “trobant” en els diferents recorreguts intel·lectuals, i que facilitaren l’intercanvi de diferents pràctiques i coneixements (Papiro Ebers, De matèria mèdica... per mostrar uns exemples prou reconeguts) entre grans escoles mèdiques com les de l’antiga Pèrsia, de Salern (segle XII), àrabs, hebrees, que van tenir especial influència durant l’Edat Mitjana.

Però és clar! la gent corrent, els pagesos, dones, nens i ancians, els més desemparats d’aquelles societats, amb prou feines es devien arreglar com podien i és possible que en molts casos es posesin en mans de dones senzilles, moltes vegades vídues o dones abandonades que vivien “estudiant” els poders curatius de les herbes i l’elaboració de beuratges i unguents. Aquestes dones segurament recollien les experiències d’anteriors dones que també s’havien dedicat a la recollecció i tractaments amb plantes medicinals. Era saviesa intuïtiva, amb arrelament al territori i la natura que les envoltava, i actuaven al marge de la que podia considerar-se medicina oficial. Treballaven gairebé d’amagat ja que eren qüestionades (sobretot per ser dones) i restaven gairebé fora del sistema social establert. No podem perdre de vista que, en aquell període medieval, la malaltia encara s’associava a càstigs divins i per tant les dones “curanderes” s’associaven a pactes diabòlics i a màgies, per tant eren refusades i perseguides, encara que es moguessin discretament.

Està documentada la feina d’homes metges i apotecaris (majoritàriament procedents de monestirs), il·lustrats en la matèria, que mostren ja grans avenços en medicina i cirurgia; en canvi hi ha poca documentació sobre dones que exercien moltes vegades de llevadores i cuidadores essencials de tots aquells que no tenien la possibilitat d’arribar als metges. Eren majorment dones desprestigiades, encara que efectives quan peremptòriament se les necessitava.

Manual de herbolària, 1er. quart segle XI. [AUTOR DESCONEGUT] F.36V I F.37R DE COTTON MS VITELLIUS C III (TOTES LES IMATGES A TRAVÉS DE LA BRITISH LIBRARY I UTILITZADES SOTA DOMINI PÚBLIC)

Fem l'esforç d'apropar-nos a la vida quotidiana dels habitants de les contrades properes i del mateix castell.

Tot i no disposar de documentació ni d'estudis específics, hom pensa que d'alguna manera sí que disposaven de "recursos" naturals propis per prevenir, pal·liar i guarir malalties, accidents, epidèmies... Com es descriu més amunt, aquestes terres foren cruïlla de camins, amb moviment amunt i avall de persones, pelegrins i comerciants, que de ben segur compartien experiències sobre la vida i sobre la manera de sobreviure a les diferents adversitats a què es trobaven exposats.

Si repassem el llarg llegat carolingi de l'anomenada Catalunya antiga, hauríem de creure que l'expansió de coneixements sobre modes de producció, eines de treball i protecció dels elements dels cicles naturals, també inclouria la dels coneixements en matèria mèdica. Observem intercanvis i relacions entre monestirs (principalment benedictins) a través de persones sàvies que es movien contínuament compartint avenços i experiències que havien après en altres indrets dins l'àmbit carolingi. No en va, l'arquetip social bé es podia donar també en aquesta zona territorial.

Volem assenyalar la gran influència que va tenir en el seu moment Hildegarda von Binden (Alemanya, 1098 - 1179) que fou una dona polifacètica (teòloga, compositora, mística i filòsofa), gran coneixedora del cos humà, les seves debilitats i necessitats, especialment pel que fa a la dona, amb amplis coneixements de tractaments mèdics. Va desenvolupar mètodes curatius per a més de dues-centes malalties, llavors conegudes. Segurament que de manera directa no fou possible (la seva tasca s'ha fet visible fa només unes dècades) encara que pels grans contactes que sembla que va tenir amb gent poderosa de tot Europa, algunes de les seves propostes podien haver estat incorporades a la quotidianitat durant els segles posteriors a la seva vida. Era conscient de la necessitat de prevenir malalties, fomentant la higiene i la bona

alimentació, especialment en les dones embarassades. La seva manera de fer, de ben segur, es va poder incorporar a poc a poc, per via diguem-ne més o menys oficial o oficiosa, a la pràctica mèdica, i es va anar difonent per aquestes contrades muntanyoses del Prepirineu.

Els manuscrits recollits per Tomás de Cantimpré (1200 - 1270) "Còdex pranatensis de natura verum" i el Tacuinum Sanitatis del metge Ibn - Butlán⁷ amb bons coneixements de la medicina i tradició àrab, expliquen de manera força detallada -dirigida especialment a la societat culta- com haurien de ser les activitats i els hàbits quotidians (alimentació, higiene...) per obtenir una harmonia del cos, i com aportar millores a la salut tenint en compte les condicions climàtiques. Són importants aspectes que ja havia tractat i practicat Hildegarda von Binden.

Com que no es tracta de desenvolupar l'àmplia informació de què es disposa a nivell acadèmic de l'època, ni dels bons avenços al respecte, intentarem aproximar-nos i, si se'ns permet, especular sobre possibles remeis -molt simples-, del que hem es-

pigolat de diferents estudis històrics i tractats mèdics, emprant bàsicament plantes medicinals que, de fet, eren els remeis principals que hom feia servir en el món de l'entorn mediterrani, europeu i arreu.

Ens fixarem principalment en algunes de les herbes que trobem en el recinte del castell de Guardiola i en els seus entorns. Volem creure que els devien servir de forma prou efectiva per a les diferents situacions en què es podien trobar, ja que la gent senzilla molt probablement no tenia accés a tractaments mèdics professionals.

En el llibre "El castell de Guardiola", llegim que el castell fou motiu de bregues importants entre Bagà i Berga, a conseqüència de la venda del mateix a Berga. En recollim els forts combats en els primers dies de l'any 1368 als plans de Reboll⁸ en què el metge i cirurgià jueu Astruc Levi va atendre 3 ferits als quals va cobrar 25 lliures per untures i ungüents. Serveixi això per il·lustrar que no tots els ferits podien tenir accés a aquestes cures per impossibilitat de poder pagar els serveis mèdics.

Pel que sabem, les ferides es tractaven netejant-les amb oli o

vi i es cauteritzaven amb un ferro roent. També es feia servir el timó com a desinfectant de les mateixes. Quant a fractures, ja es coneixia l'oli de pi o d'abet que es convertia en trestentina amb la qual feien emplastres que immobilitzaven la part fracturada.

Pel que fa als episodis de pestes i epidèmies ocorreguts en diferents períodes, per desinfectar els bubons els tractaven amb timó i s'aconsellava menjar ceba i all. Amb berbena, es feien ungüents per a les nafres derivades dels contagis per les pestes.

Als malalts amb problemes digestius, diarrees o desgana, se'ls estimulava amb dent de lleó o pixallits, com a depuratiu per "expulsar verins del cos". Recordem que les supersticions, condicionants religiosos sobre els càstigs divins, eren immerses com a pautes mentals pel que fa sobretot a les malalties, accidents i adversitats de qualsevol tipus.

Els esgotaments físics per les dures feines, activitats penoses i llargs recorreguts que duïen a terme, els provocaven reumes i dolors articulars que es tractaven amb oli macerat d'herba de St. Joan, ungüents amb milfulles, que també empraven per guarir ferides ja que gaudia de bona reputació pel que fa a la cicatrització de les parts afectades.

Una herba ben coneguda en aquestes contrades era l'hisop, remei que ja s'emprava en temps bíblics. Se'l relaciona amb la purificació del cos i l'ànima. No sabem si això ho sabien obertament els habitants del nostre territori encara que sí que ja el feien servir per problemes respiratoris, inflamacions interiors i refredats. En aquest cas ajudava a treure les mucositats. En alguns àmbits es considerava herba de dones per la seva aplicació en les dolències que provocava el període menstrual, i en els trastorns postpart.

Si tenim en compte que les dones patien diferents dolències, especialment durant els embarassos i sobretot en el moment de donar a llum, no ha de sobtar que fossin les dones humils, però sàvies en aquests quefers, les qui observessin i treballessin per millorar les condicions de les parteres que

Tacuinum Sanitatis, sage (Bnf Paris, manuscrit: latin 9333). PUBLICADO 18TH FEBRUARY 2015 POR ANONYMOUS ETIQUETAS: TACUINUM SANITATIS.

en moltes ocasions morien juntament amb el nounat. Una mica més amunt hem avançat que Hildegarda von Binden ja havia donat moltes pautes per pal·liar els greus problemes que patien les dones en aquests transcendents moments.

En la matèria que toquem en aquest punt, cal dir que es coneixien les propietats que tenien el donzell, l'espèrnallac i l'angèlica per evitar els embarassos no desitjats o que posaven en perill les dones que, per les seves condicions físiques, es trobaven molt dèbils per a dur-los a terme.

Per als moments de l'infantament, les llevadores utilitzaven aigua d'espígol o de rosa, per desinfectar-se elles mateixes i la mare. Sabent-ho o intuïnt-ho, la neteja en aquells moments tan crucials era important, com ho era l'observació i coneixements que anaven adquirint amb la pràctica de com es presentaven els esdeveniments, ja que està prou documentat que hi havia moltes defuncions, sobretot produïdes per diferents tipus d'infeccions. En les condicions que es trobaven, es feia tot allò que sabien i el que la pròpia intuïció els assenyalava; tractaven amb molta cura aquelles vivències tan decisives per a la mare i l'infant. El card marià, beneït -relacionat amb la llet de la mare de Déu- des de temps pretèrits, ple de virtuts conegudes en l'època medieval, es recomanava per augmentar la secreció de llet de les puèrperes i les dides.

L'espígol, ben conegut en tota l'àrea mediterrània, s'utilitzava des de ben antic per fer neteges del cos i de l'ambient, rituals de purificacions i de protecció de les llars a través de fumigacions; a nivell físic, com hem exposat, es feia servir com a desinfectant, i també a mode de calmant en moments d'angoixes.

També hi trobem saüc, arbre conegut des de temps immemorials per les grans propietats curatives i usat en rituals i màgies. Sempre s'ha considerat un arbre protector. En les masies i cases rurals encara és normal trobar-ne molt a la vora dels habitatges.

Del saüc s'utilitzen les flors, els fruits i l'escorça. Es feia ser-

vir per infeccions bucals i afeccions de les vies respiratòries (ara ja s'ha estudiat a bastament la seva composició química i per tant les grans propietats d'aquest venerable arbre). En períodes reculats en el temps, es coneixien les seves propietats per intuïció, observació i pràctiques empíriques, com passava amb totes les herbes i remeis als quals donaren l'estatus de gran ajuda per a la salut.

En el terreny que revisem hi ha força varietat d'arbres, encara que aquí no recollim les seves característiques curatives, molt probablement conegudes com a remeis casolans. Només fem esment de la trementina per la seva rellevància i utilització com a matèria natural per guarir tant persones com animals.

Hem fet unes pinzellades d'aproximació a allò que s'esdevenia en el món medieval i concretament a les terres de l'Alt Berguedà on ens situem. Amb el temps es devien anar adquirint més coneixements de remeis naturals encara que es possessin en pràctica molt discretament perquè les persones implicades no fossin interferides per les autoritats competents.

Ens movem en els segles en què es va racionalitzant el coneixement del món, tot dominant-lo i transformant-lo. Allò que provenia d'aspectes sagrats, supersticions i creences ancestrals i mítiques, la ciència ho contrastava amb els nous criteris que s'anaven adquirint, en general i sobre la salut i les malalties, fent incompatibles aquelles antigues creences que condicionaven la vida a tothom.

Situem-nos ara a les darreres dècades del segle XIX quan es "comença" a tenir informació sobre unes dones de muntanya que recol·lectaven herbes remeieres i les assecaven degudament tot guardant-les amb cura per dur-les a vendre a grans poblacions i ciutats allunyades del seu entorn; tot per ajudar a les mancances familiars perquè l'economia a pagès era minsa, d'autoabastiment i cada vegada més es trobaven amb la necessitat de disposar de diners per comprar allò que no tenien localment. "Anar pel món" era

una de les estratègies adaptatives d'una pagesia de muntanya amb una economia d'autoconsum en el context d'una economia que s'anava mercantilitzant. Les dones eren protagonistes d'aquesta estratègia?

Aquestes dones, a més d'encarregar-se de les feines habituals com dur endavant la casa, la família extensa, els horts, etc., realitzaven una tasca ancestral com és la d'ajudar els altres amb remeis naturals. Tinguem present que, tot i que la farmacologia basada en productes sintètics avançava, no es trobava a l'abast de tothom i per això gent senzilla recorria a l'habilitat i capacitat d'aquestes dones de muntanya, molt integrades al medi en què vivien, que coneixien les virtuts curatives d'un munt d'herbes que aplicaven ajustadament. Sens dubte era una herència que es transmetia de generació en generació.

Va ser cap a la meitat del segle XX quan els medicaments sintètics van desplaçar gairebé completament els tradicionals amb herbes remeieres. Hom considerava que eren coses del passat que s'havia de superar. Heus aquí que les societats industrials feren canviar molt ràpidament els costums mèdics suposant que els productes que oferien els fàrmacs sintètics proporcionaven més seguretat per a la salut, en tots els sentits. Malgrat això, no es va aconseguir fer desaparèixer del tot aquests antiquíssims coneixements i, de manera discreta i casolana, va continuar la seva transmissió i utilització, encara que reduint probablement el nombre de plantes utilitzades.

Hi ha un "fil conductor" que no s'ha trencat i, en el nostre ter-

ritori muntanyenc que ens envolta, resulta que ha anat revivint aquesta cultura tan arrelada de compromís amb la terra i els seus productes remeiers i així, quan semblava realment quelcom molt restringit, aparegueren persones (una altra vegada moltes dones, com no!) interessades en aprofundir en el coneixement d'aquells remeis que tan generosament proporciona la natura.

Actualment -a tall d'exemple- podem posar en relleu persones com la Suzette Bohringer, que va arribar a Ossera els anys 80 del segle passat i que va ser una privilegiada que va poder aprendre directament d'una de les darreres dones que anaven pel món, la Sofia Muntaner (1908 - 1996). La Suzette ha estat fidel als coneixements que va rebre. Actualment exerceix com a recol·lectora, professora de cursos i acompanyant de passejos dedicats a reconèixer la gran quantitat de plantes del petit paradís, a l'Alt Urgell. És una de les 3 persones productores de plantes medicinals que hi ha a Catalunya.

Des d'Ossera estant, la Suzette continua el rastre de les dones sàvies del nostre Pre-Pirineu, zona privilegiada amb micro-climes que faciliten l'existència i reproducció de moltes herbes medicinals que avui dia es tornen a valorar en just reconeixement.¹⁰

Quan anem a passejar pel túró on es troba situat el jaciment del castell de Guardiola, pels voltants de la vall de Brocà, muntanyes amunt o vora els rius, fem-ho amb la humil consciència que les flors, les plantes, les herbes, tenen noms propis, els arbres també, i que ens poden proporcionar beneficis per a la salut, donades les

Herboristeria Nogué. Ossera. B.BASTERRETXEÀ

seves virtuts i propietats curatives desenvolupades des de temps tan endarrerits com el naixement de la primera cèl·lula vegetal. A més, gaudim-ne amb la vista, l'olfacte, el gust...

Una mena de clau de volta: hem de tornar a la terra de què formem part, sent conscients que nosaltres només som una petita espurna en el conjunt del planeta.

Volem acabar amb una frase d'Stefano Mancuso, una de les màximes autoritats mundials en el camp de la neurobiologia vegetal, autor a qui recomanem molt llegir: "les plantes podrien viure sense nosaltres. Nosaltres, però sense elles ens extingiríem en poc temps. Potser no ens agrada recordar que la nostra pròpia supervivència està lligada al món vegetal perquè això ens fa sentir dèbils. Quins dominadors del món! Aquesta idea és en bona mesura una provocació -per suposat- però resulta útil a efectes de clarificar la relació de forces que es dona entre nosaltres i el regne vegetal".

Herbes medicinals que es troben al castell i el seu entorn:

Algunes de les quals són les que han servit per donar sentit a aquest escrit sobre alguns dels remeis que es feien servir allà per l'edat mitjana i emprats sobretot per gent molt senzilla. (Són alguns exemples que s'han recollit en diferents lectures fetes sobre la matèria).

S'entrellaça que n'hi havia més encara, tot i que com s'exposa reiteradament, manca informació i investigació. No és fàcil trobar-ne ja que aquest tipus de

coneixements bàsicament eren transmèsos a nivell oral i molt discretament per raons òbvies de persecucions, malentesos oficials, discriminacions i represàlies contra les persones que exercien de sanadors i sobretot sanadores a qui també titllaven de fetillers o bruixes a les que s'havia de castigar per no seguir -consideraven- les regles i normes oficials del poder dels estaments socials imperants aleshores.

- All silvestre (*allium senescens*)
- Arç blanc (*crataegus monogyna*)
- Berbena (*verbena officinalis*)
- Blenera (*verbascum lychnitis*)
- Card marià (*silybum marianum*)
- Corona de rei (*saxifraga longifolia*)
- Cua de cavall (*equisetum sp. pl.*)
- Cucut (*primula veris*)
- Dent de lleó /pixallits (*taraxacum officinale*)
- Donzell (*artemisa absinthium*)
- Espernallac / camamilla de Maó (*santolina benthamiana*)
- Espígol (*lavandula angustifolia*)
- Fetgera (*anemone hepatica*)
- Fonoll (*foeniculum vulgare*)
- Ginebró (*juniperus communis*)
- Herba de St. Joan (*hypericum perforatum*)
- Herba prima (*aspèrula cynanchica*)
- Hisop (*hyssopus officinalis*)
- Malva (*malva sylvestris*)
- Milfulles (*achillea millefolium*)
- Orella d'os (*ramonda myconi*)
- Orenja (*origanum vulgare*)
- Plantatges (*plantago sp. pl.*)
- Rementerola / menta boscana (*satujeda calamintha*)
- Rosa de bardissa / gavrarrera -grataculs (*rosa micrantha*)
- Sajolida (*satureja montana*)

- Sempre viva (*helichrysum stoechas*)
- Timons / farigola (*thymus vulgaris*)
- Valeriana (*valeriana officinalis*)
- Viperina (*echium vulgare*)
- Xicoira (*cichorium intybus*)

Vull donar especialment les gràcies al doctor en Botànica, Ignasi Soriano i Tomàs pel seu interès i col·laboració en identificar i reconèixer directament la gran quantitat de plantes que es troben actualment dins el recinte del castell i el seu entorn.

Notes:

1. El castell de Guardiola. Enric Bartrina, 1985. Pàg. 12. Pròleg de Manuel Riu i Riu.
2. El castell de Guardiola. Enric Bartrina, 1985. Pàg. 20. Possibles inicis al segle X com a torre de fusta de vigilància.
3. Per un apropament al món medieval, en general, llegir Le Goff, Jacques a "La Baja Edad Media". Serra i Vilaró, J. "Baronies de Pinós i Mataplana, llibres I, II, III", Bagà, 1989. Per l'estructuració social, religiosa i institucions a la vila de Bagà i localitats de l'Alt Berguedà. Bolós, J. "La història d'un paisatge: El Berguedà al llarg de l'Edat Mitjana". L'Erol, núm. 143, primavera de 2020. "Els orígens medievals del paisatge català", "La vida quotidiana a Catalunya en l'època medieval", d'aquest mateix autor.
4. Exemple metge i cirurgià jueu que exercia a Bagà. a Serra i Vilaró, J. "Llibre II, pàg. 182, a Baronies de Pinós i Mataplana"
5. Liria, J. a "Les malalties epidèmiques, tot és com sempre ha estat". a l'Erol, núm. 153, tardor, 2022.
6. Mancuso, S. a "Sensibilidad e inteligencia en el mundo vegetal". Capítol I "La raiz del problema". 14a edició, 2023.
7. Còdex escrit en cinc volums que es conserven bàsicament a la Biblioteca Nacional de França, així com manuscrits a Roma, Lieja, Viena i Rouen.
8. Informació sobre bregues i combats i intervenció del metge Astruc Levi. Pàg. 50 a "El Castell de Guardiola" Enric Bartrina, 1985.
9. Veure pàg. 16. Frigolé Reixach, J. "Dones que anaven pel món". I per conèixer més a fons el món de les anomenades trementinaires des de la perspectiva antropològica i etnogràfica.
10. Cal aclarir que, com exposem, es tracta d'un exemple representatiu i significatiu, alhora que també un reconeixement per a tantes dones, padrines anònimes que mai van deixar, ni deixen, d'acostar-se a les plantes amb respecte, agraint amb gest ben senzill i gairebé màgic tot el que ofereixen amb les seves singulars característiques i propietats específiques, tan beneficioses per a les persones.

Bibliografia:

- AGELET, A. MUNTANÉ, J. i altres "Plantes medicinals del Pirineu català" Ed. Farell, St. Vicenç Castellet, 3a. edició, 2007
- BARTLETT, R. "Panorama Medieval" Ed. Blume, Barcelona, 2002
- BARTRINA, E. "El Castell de Guardiola" ed. Enric Bartrina, llibres de l'Àmbit, Guardiola de Berguedà, 1986
- BATLLE, C. vol. III l'expansió baix medieval a "Història de Catalunya" dirigida per Pierre Vilar, Ed. 62, Barcelona, 1988
- BOLOS, J. "Catalunya medieval. Una aproximació al territori i la societat a l'Edat Mitjana", Ed. Pòrtic, Barcelona, 2000
- BOSCH, C. I BOTA, C. "Guia del recollector" Viena Edicions, Barcelona, 4a. edició, 2016
- EDDE, G. "Manual de plantes medicinals" col. Els petits llibres de la saviesa, JJ de Olaneta editor, Palma de Mallorca, 1998
- FONTIQUER, P. "Plantas medicinales. El Dioscórides renovado" Ed. Península, 13a. edició, Barcelona, 2013
- FRIGOLÉ REIXACH, J. "Dones que anaven pel món" Editat per Generalitat de Catalunya, cultura tradicional, Barcelona, 2005
- GARCÍA BALLESTER, LL. "La medicina a la València medieval" Ed. Alfons el Magnànim, València 1988
- GOMIS I MESTRE, C. "Botànica popular catalana" Ed. Sidillà, La Bisbal d'Empordà, 2015
- LE GOFF, J. "La Baja Edad Media" Siglo XXI, Madrid, (1971-2016)
- MANCUSO, S. "Sensibilidad e inteligencia en el mundo vegetal" Galàxia Gutenberg, Barcelona, 14a. edició, 2023
- MANCUSO, S. "La nació de les plantes" Galàxia Gutenberg, Barcelona, 2020
- POZUELO, P. "Remedios herbales de la antigüedad" Ed. Cydonia, Porriño, 2016
- RAMIREZ, J. "FÈMINA. Una nueva historia de la Edad Media a través de las mujeres" Ed. Ático de los Libros, Barcelona, 2023
- RIPOLL, LL. "Herbes i remeis casolans" edit. HMB, SA, Barcelona, 1985
- SABATÉ, Glòria "Medicina en femení" De les remeieres medievals a les trementinaires. Ed. Cossetània, Valls, març 2023
- SCHIPPERGES, Heinrich "El jardín de la salud. Medicina en la Edad Media" Ed. Laia, Barcelona, 1987
- SERRA I VILARÓ, J. "Baronies de Pinós i Mataplana, llibres I, II, III". Centre d'Estudis Baganesos, Bagà, 1989
- STRAUSS M. "El poder de la naturaleza" Ed. Planeta, col. Diana, Barcelona, 2022
- TREBEN, M. "Salud de la botica del Señor" Ed. Ennsthaler, Austria, 1999
- TURNER, J. "Las especies. Historia de una tentación" Ed. Acantilado, Barcelona, 2018
- URIARTE, X. "Remeis casolans dels Països Catalans" Ed. Xavier Uriarte, Girona, 2009

Card marià (*silybum marianum*).
B. BASTERRETXEÀ

Dent de lleó /pixallits (*taraxacum officinale*). B. BASTERRETXEÀ

Begoña Basterretxea

Llicenciada en història
Membre de l'Associació Torre de Guaita